

ГЕНДЕРНІ РОЗБІЖНОСТІ У ПРОЯВІ БРЕХЛИВОСТІ: КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ТА ЙОГО РЕЗУЛЬТАТИ

У статті викладено результати кореляційного аналізу і виявлені на його основі гендерні розбіжності у прояві брехливості, що отримані під час емпіричного дослідження. Як показав аналіз психологічних розбіжностей у прояві брехливості в осіб жіночої і чоловічої статі, усі параметри перебувають у зоні середніх значень, але мають розбіжності з тенденцією великих величин у чоловіків у брехливій демонстрації активності прийняття рішень, висловленні власної думки, ситуації неспіху у справі або залежно від інших, а також у запереченні негативних емоцій.

Ключові слова: кореляційний аналіз, гендерні розбіжності, брехливість.

In article results of the correlation analysis and the gender differences revealed on its basis in the falsity display, received are stated during empirical research. As has shown the analysis of psychological differences in display of falsity at persons female and male, all parameters are in a zone of average values, but have distinctions with a tendency of the big sizes at husband's in false demonstration of activity of decision-making, the statement of own opinion, a failure situation in business or depending on others, and also in negation of negative emotions.

Keywords: the correlation analysis, gender differences, falsity.

Постановка проблеми. На основі систематизації досвіду теоретичних і експериментальних досліджень брехливості як індивідуально-психологічної особливості особистості було сформульоване припущення, що, брехливість являє собою складне структурне утворення, яке має гендерні особливості. Для доступності емпіричної перевірки висунуте нами теоретичне припущення було операционалізовано у таку гіпотезу: найбільш продуктивним шляхом дослідження брехливості як індивідуально-психологічної особливості особистості є багатомірно-функціональний аналіз.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз гендерних розбіжностей у прояві брехливості досліджувався Б. де Пауло, Д.Епштет та М.Уайер – у контексті того, як чоловіки і жінки поведуться у ситуації брехні, а також В.В. Знаковим – у контексті статевих відмінностей у розумінні брехні.

Метою статті є ознайомлення з результатами кореляційного аналізу і гендерними розбіжностями у прояві брехливості, отриманими під час емпіричного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Перевірка емпіричної гіпотези включала такі етапи: дослідження кореляційних зв'язків брехливості у жіночій, чоловічій і загальній вибірках; дослідження факторних структур брехливості у жіночій, чоловічій і загальній вибірках; дослідження психологічних розбіжностей у прояві брехливо-

сті в осіб жіночої і чоловічої статі. Порядок розгляду кореляційних зв'язків компонентів брехливості у жіночих, чоловічих і загальній вибірках такий: аналіз кореляційних зв'язків показників брехливості у регуляторно-динамічній (операційній) сфері; розгляд зв'язку показників у мотиваційно-смісловій (змістовній) сфері брехливості; аналіз інтегральних показників брехливості.

У жіночій вибірці спостерігається чітка поляризація гармонійних і агармонійних перемінних. Спостерігається зв'язок ергічності, стеничності та інтернальності. Брехлива демонстрація активності, оперативності ($r=0,36^{***}$), позитивних емоцій ($r=0,33^{**}$) проявляється у жінок у самокритичності, прагненні до незалежності, демонстрації власної значимості. Взаємозв'язок агармонійних компонентів свідчить про те, що брехливе заперечення негативних емоцій, заздрості, залежності від інших, необов'язковості, приводить до заперечення власної значимості і проявляється у самокритиці, що підтверджує зворотний зв'язок екстернальності та інтернальності ($r=-0,23^*$). Зв'язок між ергічністю та аергічністю ($r=0,34^{***}$) свідчить про те, що жінки часто демонструють брехливість, заперечуючи свою активність, можливо, зі страху викриття.

При інтерпретації даних ми також спостерігаємо чітку поляризацію гармонійних і агармонійних перемінних. Зв'язок осмисленості, соціоцентрованості, предметності

($r=0,28^{**}$, $r=0,51^{***}$), свідчить про те, що при зацікавленості у спілкуванні з іншими людьми, при перевазі суспільних інтересів, спрямованості на соціально значимий результат, жінки частіше демонструють брехливість. Зв'язок агармонійних параметрів показує, що, заперечуючи свою непоінформованість, жінки не прагнуть до обґрунтування своїх думок і справ, затвердженню свого "я", використовують брехливість в особистих інтересах як засіб отримання заохочення, або запобігання покарання ($r=0,54^{***}$). Звертає на себе увагу зв'язок предметності і поінформованості ($r=0,34^{**}$). Можливе пояснення, навіть при запереченні своєї непоінформованості, але при високому рівні соціоцентрованості (зв'язок предметності і соціоцентрованості має високий рівень значимості $r=0,51^{***}$) жінки демонструють брехливість для досягнення соціально значимого результату. Зберігається загальна тенденція до зв'язку гармонійних і агармонійних складових, які належать різним компонентам однієї зі сфер брехливості (регуляторно-динамічної або мотиваційно-сміслової), це проявляється деколи на рівні тенденції або навіть знака.

Гармонійні складові регуляторно-динамічної сфери брехливості (ергічність, стенічність, інтервальність) співвідносяться з гармонійними складовими мотиваційно-сміслової сфери брехливості (соціоцентричність, осмисленість, предметність). Відповідно, агармонійні складові регуляторно-динамічної сфери (аергічність, астенічність, екстернальність) у більшій мірі співвідносяться з егоцентричністю, поінформованістю, суб'єктністю, тобто з агармонійними складовими мотиваційно-сміслової сфери брехливості. На наш погляд, це означає, що у жінок брехливість може проявлятися, як у демонстрації, так і в її запереченні. Тому при подальшому аналізі ми будемо більше уваги приділяти на відхилення у зазначених закономірностях. Звертає на себе увагу зв'язок аергічності та астенічності із соціоцентрованістю ($r=0,26^{*}$, $r=0,22^{*}$), поінформованістю ($r=0,26^{*}$, $r=0,31^{**}$), спрямованістю на суспільно значимий результат (предметності) ($r=0,36^{***}$, $r=0,27^{**}$). Можливо, це свідчить про те, що прояву брехливості, пов'язаному із запереченням негативних емоцій, роздратування, злості, сприяє підвищена конфліктність, прагнення пожертвувати усім заради ідеї. Можна сказати, що жінки, брехливо заперечуючи свою непоінформованість "ідуть на пролом" для досягнення як особистісного благополуччя, так і соціально-значимого результату. При послідовному зіставленні регуляторно-динамічних і мотиваційно-сміслових характеристик брехливості в осіб жіночої статі можна відзначити чітку поляризацію між гармонійними та агармонійними складовими. Загальним моментом є зв'язок соціоцентрованості і поінформованості майже з усіма параметрами регуляторно-динамічного компоненту. Можливо, це свідчить про те, що брехливе заперечення і демонстрація активності, емоцій, незалежності у жінок є соціально орієнтованими. У чоловічій вибірці у даному компоненті немає чіткої поляризації гармонійних і агармонійних перемінних. Ергічність пов'язана зі стенічністю ($r=0,31^{**}$), астенічністю ($r=0,22^{*}$), інтервальністю ($r=0,47^{***}$). Можливо, брехливість проявляється як в активній демонстрації позитивних емоцій: радості, задоволення; так і у запереченні негативних емоцій, роздратуванні, злості. Прояв амбівалентності підтверджується зв'язком стенічності та астенічності ($r=0,30^{**}$). Також дане припущення підтверджується зв'язком інтервальності з параметрами динамічних та емоційних компонентів. Зв'язок між ергічністю та аергічністю ($r=0,48^{***}$) свідчить про те, що чоловіки часто демонструють брехливість, заперечуючи свою активність, можливо, зі страху викриття.

Необхідно відзначити, що існує прямий зв'язок між поінформованістю, егоцентризмом ($r=0,24^{*}$) і суб'єктні-

стю ($r=0,48^{***}$). Можливо, чим більше переважає поінформованість, брехливе заперечення своїх знань, тим більшою є езопова мотивація, тобто заперечення особистих інтересів та особистісного благополуччя. У чоловічій вибірці спостерігається зв'язок між предметністю та осмисленістю ($r=0,74^{***}$), тобто спрямованість на соціально значимий результат, прагнення досягти позитивних відносин з оточуючими демонструється у брехливості самостійного прийняття рішень, висловленні власної думки. Зіставлення мотиваційно-сміслових характеристик брехливості у чоловіків приводить до висновку, що загальною закономірністю є чітка поляризація гармонійних та агармонійних складових мотиваційного, результативного і когнітивного компонентів нещирості. Причому при високому рівні брехливої демонстрації власної думки більше проявляється прагнення до самореалізації, спрямованість на суспільно значимий результат.

Когнітивна осмисленість брехливості пов'язана з усіма показниками регуляторно-динамічного компоненту, крім екстернальності. Можливо, чоловіки у ситуації демонстрації і заперечення брехливості самостійно приймають рішення. Зв'язок когнітивної осмисленості брехливості з параметрами динамічного компоненту ергічності ($r=0,39^{***}$), аергічністю ($r=0,49^{***}$) веде до брехливого заперечення або брехливої демонстрації власної думки. Зв'язок свідомості зі стенічністю ($r=0,34^{**}$) та астенічністю ($r=0,33^{**}$), свідчить про амбівалентність почуттів при прояві брехливості. Осмислення брехні у чоловіків веде до брехливості у демонстрації своєї незалежності і відповідальності за свої вчинки. Це підтверджує зв'язок між осмисленістю та інтервальністю ($r=0,65^{***}$). Таким чином, осмислення брехливості у чоловіків веде до зниження залежності від зовнішніх чинників, а поінформованість веде до зрушення регуляції в екстернальному напрямку, тобто убик залежності від зовнішніх обставин, що підтверджується зв'язком екстернальності і поінформованості ($r=0,48^{***}$).

Встановлено зв'язок між предметністю, ергічністю ($r=0,27^{**}$), аергічністю ($r=0,32^{**}$), астенічністю ($r=0,40^{***}$). Можливо, це свідчить про те, що чоловіки, які схильні до самовідданості, брехливої демонстрації в активності або її запереченні, а також які брехливо заперечують свої негативні емоції, прагнуть досягти позитивних відносин з оточуючими. Іноді вони можуть збрехати заради суспільної ідеї, хоча при цьому, можливо, виникає негативний емоційний стан при думці про дії на благо соціуму. Тобто, соціоцентрична мотивація супроводжується астенічними емоціями, про це говорить зв'язок соціоцентричності та астенічності ($r=0,29^{**}$). Цікавий зв'язок суб'єктивності та астенічності ($r=0,22^{*}$). Можливо, брехливість у прояві негативних емоцій веде до брехливого заперечення своєї спрямованості на особистісний результат, нездатності до самореалізації. Загальним моментом при послідовному зіставленні регуляторно-динамічних і мотиваційно-сміслових характеристик брехливості в осіб чоловічої статі, є зв'язок осмисленості і предметності з параметрами регуляторно-динамічного компоненту брехливості. Чоловіки проявляють брехливість у висловленні власної думки, при демонстрації позитивних і запереченні негативних емоцій, що дозволяє їм уникати залежності, невдачі, зберегти самооцінку.

У загальній вибірці виявлені значимі кореляції з одного боку, між ергічністю, стенічністю, інтервальністю, а з іншого – між аергічністю, астенічністю, екстернальністю, що свідчить про прояв брехливості, як у демонстрації, так і запереченні. Активність, бажання бути краще інших свідчить про брехливість у демонстрації активності, зайвому прояві позитивних емоцій ($r=0,31^{***}$).

Брехливість дозволяє демонструвати власну значимість, незалежність у прийнятті рішення ($r=0,42^{***}$). За-

перечення нерішучості, власної значимості, залежності від інших людей або обставин приводить до заперечення проявів брехливості, пліток, хвастощів ($r=0,19^*$). Разом з тим необхідно відзначити, що інтернальність має зв'язок не тільки з ергічністю і стеничністю, а також з аергічністю ($r=0,42^{**}$) та астенічністю ($r=0,35^{***}$). Одне з можливих пояснень цього полягає у тому, що брехливість у самокритичності, незалежності у спілкуванні, обов'язкове продумування своєї лінії поведінки може приводити як до демонстрації брехливих проявів, так і до їхнього заперечення. Зв'язок між ергічністю та аергічністю ($r=0,42^{***}$) свідчить про те, що люди часто демонструють брехливість, заперечуючи свою активність, можливо, зі страху викриття.

Переважаюча ергічність супроводжується брехливою демонстрацією позитивних емоцій: радості, почуття задоволення і довіри іншим, а переважаюча аергічність супроводжується брехливим запереченням негативних емоцій: злості, дратівливості і гніву, недовірою іншим, пасивністю, або байдужністю. Езопова мотивація пов'язана з поінформованістю ($r=0,28^{***}$). Можливо людина, брехливо заперечуючи свої особисті інтереси, не завжди робить це обґрунтовано, мотивуючи тим, що боїться зайвих ускладнень. Необхідно відзначити зв'язок предметності з осмисленістю ($r=0,21^{**}$), поінформованістю ($r=0,23^{**}$). Одне з пояснень може бути таке – демонстрація брехливості, спрямованої на досягнення позитивних відносин з оточуючими приводить як до прояву самостійності при прийнятті рішень, висловленні, так і заперечення своєї непоінформованості, використовуючи брехню для дотримання правил увічливості у суспільстві. У загальній вибірці ергічність пов'язана з осмисленістю ($r=0,37$) предметністю ($r=0,23$). Це свідчить про те, що високий рівень активності, самостійності, а також прагнення бути краще інших веде до брехливості у демонстрації самостійності прийнятих рішень, спрямованих на соціально значимий результат, що також підтверджує зв'язок інтернальності і предметності ($r=0,18^*$).

Аергічність пов'язана з осмисленістю ($r=0,36^{***}$), поінформованістю ($r=0,33^{***}$). Брехливість у запереченні самостійності може проявлятися як у висловленні власної думки, так і в її запереченні, можливо, це необхідно для дотримання етикету. Зв'язок стеничності та осмисленості ($r=0,27^{***}$) свідчить про брехливу демонстрацію позитивних емоцій. Астенічність пов'язана із соціоцентрованістю ($r=0,26^{***}$), егоцентрованістю ($r=0,18^*$); осмисленістю ($r=0,31^{***}$), поінформованістю ($r=0,21^{**}$), предметністю ($r=0,33^{***}$). Це свідчить про те, що у заперечення брехливості, незалежно від того, стосується це особистих або суспільних відносин, коли людина сама бреше або стосовно чого бреше, виникає заперечення негативних емоцій: роздратування, гніву. Зв'язок між екстернальністю, егоцентрованістю ($r=0,21^{**}$), поінформованістю ($r=0,45^{***}$) свідчить про те, що людина, що брехливо заперечує свою залежність від інших людей та обставин, можливо, частіше бреше у силу своєї непоінформованості про сутність того, що відбувається, або це необхідно в її особистих інтересах.

Порядок розгляду факторних структур компонентів брехливості у жіночих, чоловічих і загальної, вибірках було обрано таким: аналіз факторної структури брехливості в осіб жіночої статі; аналіз факторної структури брехливості в осіб чоловічої статі. Перший фактор утворили усі гармонійні перемінні. Подібна єдність дозволяє говорити про взаємодію регуляторно-динамічних і мотиваційно-сміслових компонентів. Таким чином, активність, прагнення бути краще, самостійність у прийнятті рішень, спрямованість свідчать про брехливу їхню демонстрацію.

Перший фактор можна інтерпретувати як фактор демонстрації брехливості. Другий фактор утворений

сполученням як гармонійних, так і агармонійних складової брехливості. Слід зазначити, що агармонійні складові мають більші факторні значення, а гармонійні – менші. Їхнє сполучення дозволяє стверджувати про єдиний комплекс, який пов'язує динамічну пасивність, егоцентричність, поінформованість, екстернальну регуляцію і негативні емоції. Можна відзначити, що жінки брехливо заперечують езопову мотивацію, залежність від інших людей або зовнішніх обставин, пасивність, необов'язковість, непоінформованість, перевагу негативних емоцій. Але у той же час у цих жінок присутнє брехливе заперечення соціоцентричної мотивації. Значима факторна вага цього показника, можливо, свідчить про брехливу спробу приховання особистої зацікавленості у досягненні соціально значимого результату. Це сполучення зазначених перемінних дозволяє зробити такий висновок: по-перше, про наявність загального фактору, який поєднує як регуляторно-динамічні, так і мотиваційно-сміслові перемінні, тобто про фактор брехливості; по-друге, про різні полюси брехливості: гармонійний та агармонійний, причому жінки, в ім'я досягнення соціально значимого результату, приховують негативні моменти і намагаються демонструвати позитивні полюси. До першого фактору увійшли гармонійні та агармонійні складові. В основному до цього фактору включені показники регуляторно-динамічного компоненту (ергічність, аергічність, стеничність, астенічність, а інтернальність має найбільшу факторну вагу. З показників мотиваційно-змістовного компоненту увійшли два: осмисленості (найбільша факторна вага) і предметність (найменша факторна вага). Об'єднання до блоку показників операційної сфери брехливості з гармонійними характеристиками, дозволяє говорити про те, що чоловіки без мотивації демонструють, очевидно, свій чоловічий початок (сильна стать), нешироко заперечують наявність агармонійних характеристик і перебільшують наявність позитивних. Причому, на відміну від жінок, спостерігається одночасно брехливе заперечення суб'єктного і соціально значимого результату, що відбувається на тлі невдалої брехливої спроби приховати свою некомпетентність, представити себе у кращому вигляді (найбільша факторна вага по поінформованості). Другий фактор складається з агармонійних перемінних, які подані найбільшими факторними вагами (екстернальність, поінформованість, суб'єктність, егоцентрованість). Одне з пояснень може бути таке – чоловіки заперечують брехливість, по-перше, якщо це стосується їхнього особистого благополуччя, самооцінки; по-друге, у ситуації залежності від інших людей, або обставин, страху здатися нерозумним; по-третє, через бажання не звертати на себе увагу, залишатися у тіні. Другий фактор можна інтерпретувати як фактор брехливості.

У загальній вибірці перший фактор утворений за рахунок переваги факторних ваг регуляторно-динамічного компоненту чоловічої вибірки, а другий фактор – за рахунок переваги мотиваційно-сміслового компоненту жіночої вибірки.

Психологічні розбіжності у прояві брехливості в осіб жіночої і чоловічої статі. Динамічний компонент брехливості. У різних статевих групах обстежувани параметри динамічного компоненту брехливості (ергічність та аергічність) перебувають у зоні середніх значень. Емоційний компонент брехливості. Параметр брехливої демонстрації позитивних емоцій (стеничності) перебуває у зоні середніх значень. Чоловіки і жінки однаково брехливо проявляють зайві позитивні емоції. Брехливе заперечення негативних емоцій, пов'язаних з невдачею у справах, також перебуває у зоні середніх значень, але спостерігається тенденція до збільшення у чоловічій вибірці, тобто чоловіки частіше заперечують свою брутальність і злість.

Регуляторний компонент брехливості. Показники регуляторного компоненту брехливості перебувають у зоні середніх значень, але у чоловічій вибірці виявлена тенденція до збільшення проявів інтернальності та екстернальності. Можлива, чоловіки більш брехливі, тому що самокритичні, демонстративні, підозрілі, залежні. У цілому, якщо говорити про значимі розбіжності у регуляторно-динамічному компоненті, можна відзначити, що показники перебувають у зоні середніх значень, але спостерігається тенденція до збільшення у чоловічій вибірці. Можливо, чоловіки частіше заперечують свою брехливість у ситуаціях, пов'язаних з успіхом у справах, спілкуванні, у ситуації залежності про інших людей, або обставин.

Міжгрупові розбіжності у мотиваційно-смысловому аспекті брехливості. Параметри мотиваційного компоненту брехливості (соціоцентричність та егоцентричність) усередині різних груп перебувають у зоні середніх значень. У чоловічій і жіночій вибірках параметри когнітивного компоненту перебувають у зоні середніх значень. Але у чоловічій вибірці спостерігається тенденція до збільшення осмисленості брехливості, тобто брехливої демонстрації самостійності прийняття рішень, висловлення власної думки. Параметри резуль-

тативного компоненту брехливості (предметність і суб'єктність) усередині різних статевих груп обстежуваних перебувають у зоні середніх значень. Параметри мотиваційно-смыслового компоненту брехливості перебувають у зоні середніх значень. Але у чоловіків спостерігається тенденція до збільшення брехливості прийняття рішень, висловлення власної думки.

Висновки. Таким чином, аналіз психологічних розбіжностей у прояві брехливості в осіб жіночої і чоловічої статі показав, що усі параметри перебувають у зоні середніх значень, але мають розбіжності з тенденцією великих величин у чоловіків у брехливій демонстрації активності прийняття рішень, висловленні власної думки, ситуації неуспіху у справі або залежно від інших, у запереченні негативних емоцій.

1. Де Пауло, Б., Эпштет, Д., Уайер, М. Гендерные различия во лжи: как мужчины и женщины ведут себя в ситуации обмана / Б.Де Пауло, Д.Эпштет, М.Уайер // Исследуем ложь. Теории, практика обнаружения / Под ред. М.Льюиса, К.Саарни. – СПб., 2004. – С. 173-196. 2. Знаков, В.В. Половые различия в понимании неправды, лжи и обмана / В.В.Знаков // Психологический журнал. 1997. – Т.18. – №1. – С.38-49.

Надійшла до редколегії 14.09.11